

VALORIZACE DŮCHODŮ

Mgr. STANISLAVA JAKEŠOVÁ, JUDr. Mgr. SIMONA URBÁNKOVÁ

V době vzniku tohoto článku se v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky projednávala novela zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZDP“), která by měla, bude-li schválena, umožnit vládě valorizovat důchody nařízením a současně změnit některá dosud platná pravidla valorizace důchodů¹.

O tomto návrhu se hodně debatovalo jak v odborné, tak i laické veřejnosti. Mnozí poukazovali na skutečnost, že tento nástroj bude moci být zneužíván, resp. používán ke „kupování si hlasů voličů“, že nejde o systémové řešení, někteří pak tento návrh přivítali jako flexibilní možnost, jak reagovat na vývoj ekonomické situace.

Obecné principy zvyšování důchodů jsou upraveny v ustanovení § 67 ZDP a vztahují se na všechny přiznané a vyplácené důchody do účinnosti právního předpisu o zvýšení částky důchodů. Záměrem zvyšování důchodů je snaha o přiblížení jejich reálné hodnoty ekonomickému vývoji a také o vyrovnávání úrovně dříve přiznaných a „nových“ důchodů.

Důchody lze zvyšovat v pravidelných a v mimořádných termínech, zvýšit lze jak základní (tu pouze v pravidelném termínu), tak procentní výměru důchodu. U pravidelného zvyšování důchodů musí být prováděcí právní předpis schválen do 30. září roku předcházejícího kalendářnímu roku valorizace důchodů (např. do 30. září 2016 pro zvýšení důchodů od ledna 2017).

Do roku 2011 bylo zvyšování důchodů stanoveno vládním nařízením (i když v průběhu tohoto období docházelo k jednotlivým změnám). Zákonem č. 220/2011 Sb. byla vláda o tuto kompetenci připravena a výše valorizace je vyhlášována vyhláškou Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky.

Valorizační mechanismus prošel v uplynulé době mnoha změnami. Přehled zvyšování důchodů (základní i procentní výměry) od roku 1995 lze nalézt v příložené tabulce. Do roku 2007 byl nastaven odlišný způsob valorizace důchodů, a to podle data jeho přiznání – pro důchody přiznané před a po 31. prosinci 1995.

1. VALORIZACE DO ROKU 2002

Před nabytím účinnosti ZDP (tj. před 1. lednem 1996) byly důchody zvyšovány vždy na základě zvláštního zákona. ZDP pak stanovil minimum, o které se důchody musely navýšit, přičemž vláda byla zmocněna k jejich zvýšení, a to bez omezení.

Do roku 1998 byla vláda povinna provést valorizaci vždy, pokud index spotřebitelských cen² vzrostl od posledního zvýšení důchodů alespoň o 5 %, a dále se přihlíželo i k růstu reálné mzdy³ za poslední dva roky. V kladném případě se důchody valorizovaly alespoň o jednu třetinu tohoto růstu.

Od roku 1998 se důchody zvyšovaly tak, že povinné minimum zvýšení činilo jen 70 % růstu cen, třetina růstu reálných mezd se zohledňovala nadále.

2. VALORIZACE V LETECH 2003–2012

Zákonem č. 264/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, byl s účinností od 1. ledna 2003 zaveden pravidelný termín pro valorizaci, a to od splátky důchodu splatné v lednu, pokud zvýšení důchodu činí aspoň 2 %. Dále byl zaveden i mimořádný termín, pokud by růst cen dosáhl 10 %. Podle této novely se vyplácené důchody zvyšovaly v závislosti na růstu úhrnného indexu spotřebitelských cen za domácnosti celkem ve stanoveném období a růstu indexu reálné mzdy. Zvýšení důchodů se stanovilo tak, aby u průměrného starobního důchodu činilo částku odpovídající nejméně 100 % růstu cen a dále též částku odpovídající nejméně jedné třetině růstu reálné mzdy.

S účinností od 21. července 2011 byla vláda připravena o kompetenci určovat valorizaci svým nařízením, výše valorizace je stanovována vyhláškou Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky. Zachován byl pravidelný termín zvyšování. Mimo pravidelný termín se důchody valorizovaly za předpokladu, že v období pro zjišťování růstu cen dosáhl tento růst aspoň 5 %. Dle uvedeného zákona byla změněna koncepce zvyšování základní výměry – nově se základní výměra vyplácených důchodů zvyšuje tak, aby její výše činila 9 % průměrné mzdy, a zaokrouhuje se vždy nahoru (§ 67 odst. 7 ZDP).

Vyplácené důchody se zvyšovaly opět v závislosti na růstu indexu spotřebitelských cen (100 %) a na růstu mezd (1/3).

3. VALORIZACE V LETECH 2012–2015

V souvislosti s úsporami ve výdajích státního rozpočtu byla dočasně upravena pravidla pro valorizaci důchodů zákonem č. 314/2012 Sb., který stanovil, že pro zvýšení vyplácených důchodů v období od 1. ledna 2013 do 31. prosince 2015 se při stanovení růstu cen použije jen jedna třetina procentního přírůstku indexu spotřebitelských cen. Toto omezení pro určení výše valorizace důchodů bylo zrušeno zákonem č. 183/2014 Sb. již pro rok 2015.

4. SOUČASNÁ PRAVIDLA VALORIZACE

Podle nyní platné právní úpravy se vyplácené důchody zvyšují v závislosti na růstu indexu spotřebitelských cen a na růstu mezd, a to v pravidelném termínu od splátky důchodu splatné v lednu, přičemž základní výměra vyplácených důchodů se zvyšuje tak, aby činila 9 % průměrné mzdy, a procentní výměra se zvýší o tolik procent, aby u průměrného starobního důchodu úhrn částek zvýšení základní a procentní výměry důchodu odpovídal zvýšení průměrného starobního důchodu stanovenému ve výši součtu růstu cen a jedné třetiny růstu reálné mzdy.

Zachována je i možnost mimořádného zvýšení důchodů v případě, že ve stanoveném období dosáhne růst cen alespoň 5 %.

Z uvedeného je zřejmé, že současný valorizační mechanismus je plně automatický, navázaný na statisticky zjištěné údaje a bez možnosti jej ovlivnit rozhodnutím vlády.

V letošním roce jsme se přesvědčili, že tento způsob valorizace může za určitých ekonomických podmínek vést k minimálnímu nominálnímu zvýšení vyplácených dů-

chodů. Vzhledem k tomu, že zvýšení důchodů se upravuje podle ekonomických ukazatelů uplynulého období, kdy došlo k malému růstu cen a růst reálných mezd nebylo možné dosud do valorizace promítnout, zvýšily se důchody od ledna 2016 jen o 40 Kč (pouze zvýšení základní výměry důchodu).

Nízké zvýšení pak bylo kompenzováno požitavatelům důchodů finanční výpomocí ve formě jednorázového příspěvku ve výši 1 200 Kč podle zákona č. 381/2015 Sb., o jednorázovém příspěvku důchodci.

NAVRHOVANÁ ZMĚNA VALORIZAČNÍHO MECHANIZMU

Dle důvodové zprávy k návrhu předkládaného zákona se „...očekává, že pro následující období od roku 2017 bude již vývoj rozhodných statistických ukazatelů standardnějši a podle aktuálních odhadů by se valorizace mohla pohybovat v rozmezí asi 200–300 Kč. Nicméně při setrvání nízké cenové inflace může být nižší, neboť dynamika mezd se promítá jen jednou třetinou. Opakování kombinace velmi nízké inflace a nízkého mzdového růstu pak nelze v budoucnu zcela vyloučit. Situace s nominálně nízkými valorizacemi se tak může při stávající právní úpravě v nízkoinflačním prostředí opakovat.

V situacích nízkého růstu průměrné mzdy (která určuje růst základní výměry důchodu) a nízké inflace (která určuje rozhodující měrou celkové zvýšení důchodů) dochází k tomu, že je zejména pro požitavatele nízkých důchodů jejich životní situace obtížněji zvládnutelná. Naskýtá se otázka, zda současná pravidla valorizace dostatečně chrání zejména příjemce nízkých důchodů před rizikem chudoby.“⁴

Při zvažování postupů, které by umožnily zmírnit nebo úplně odstranit dopady nominálně nízkého zvýšení důchodů, byla navržena varianta, kdy vládě by byla zákonem dána možnost rozhodnout, v rámci určených limitů, o valorizaci vyšší než podle zákonných valorizačních pravidel. Současně by bylo nutno mimo jiné posunout rozhodné období pro zjištění vývoje cen na období „od července předchozího roku do června běžného roku“ (ze současných „od září do srpna“), aby vláda znala v červenci celkovou výši zákonné valorizace a mohla do konce srpna kalendářního roku rozhodnout, zda bude provedena jen zákonná valorizace, nebo zda využije svého zmocnění a rozhodne, o kolik se důchody v průměru zvýší, resp. o kolik se navýší nad rámec, který určuje zákon.

Projednávaný návrh zákona by v případě, že by byl v předloženém znění schválen, umožnil vládě, aby mohla, pokud by **zvýšení** dle stávajících valorizačních pravidel nedosáhlo u průměrného starobního důchodu **1,7 %** jeho výše, zvýšit procentní výměry důchodu, nejvýše však tak, aby u průměrného starobního důchodu úhrn částky zvýšení základní výměry důchodu a částky zvýšení procentní výměry důchodu činil 1,7 % jeho výše. Pokud by se však v kalendářním roce, ve kterém by se o zvýšení důchodů v pravidelném termínu rozhodovalo, zvýšily důchody i v mimořádném termínu, nemohla by vláda svého zmocnění využít.

Současně by bylo opět svěřeno vládě nařízením stanovit výši všeobecného vyměřovacího základu, přepočítacího koeficientu, částek redukčních hranic, základní výměry důchodu a zvýšení důchodů podle stávajícího valorizačního mechanismu.

Navrhovaná změna právní úpravy by měla být účinná od 1. srpna 2016, tzn. že dle nových valorizačních pravidel by měly být zvýšeny důchody již od ledna 2017.

DŮCHODOVÉ POJIŠTĚNÍ

Tab.: Přehled zvyšování důchodů po roce 1995

Účinnost od	Změny základní výměry (v Kč)	Změna procentní výměry důchodů přiznaných dle předchozích právních předpisů, zejména zákona č. 100/1988 Sb.	Změny procentní výměry u důchodů přiznaných dle ZDP	Nařízení vlády, resp. vyhlášky MPSV č.
dubna 1996	z 680 na 920	8 %	8 %	19/1996 Sb.
října 1996	z 920 na 1 060	6 %	6 %	218/1996 Sb.
srpna 1997	z 1 060 na 1 260	8 %	8 %	129/1997 Sb.
července 1998	z 1 260 na 1 310	9 %	5 %	104/1998 Sb.
srpna 1999	-	7,5 %	5 %	64/1999 Sb.
prosince 2000	-	9 %	5 %	353/2000 Sb.
prosince 2001	-	11 %	8 %	345/2001 Sb.
ledna 2003	-	4 %	3,8 %	438/2002 Sb.
ledna 2004	-	2,5 %	2,5 %	337/2003 Sb.
ledna 2005	z 1 310 na 1 400	5,4 %	5,4 %	565/2004 Sb.
ledna 2006	z 1 400 na 1 470	6 %	4 %	415/2005 Sb.
ledna 2007	z 1 470 na 1 570	6,6 %	5,6 %	461/2006 Sb.
ledna 2008	z 1 570 na 1700	3 %	3 %	256/2007 Sb.
srpna 2008	z 1 700 na 2 170	3,6 %	3,6 %	211/2008 Sb.
ledna 2009	-	4,4 %	4,4 %	363/2008 Sb.
ledna 2011	z 2 170 na 2 230	3,9 %	3,9 %	281/2010 Sb.
ledna 2012	z 2 230 na 2 270	1,6 %	1,6 %	286/2011 Sb.
ledna 2013	z 2 270 na 2 330	0,9 %	0,9 %	324/2012 Sb.
ledna 2014	z 2 330 na 2 340	0,4 %	0,4 %	296/2013 Sb.
ledna 2015	z 2 340 na 2 400	1,6 %	1,6 %	208/2014 Sb.
ledna 2016	z 2 400 na 2 440	-	-	244/2015 Sb.

Zdroj: Nařízení vlády a vyhlášky MPSV vyjmenovaná v tabulce.

Závěrem nutno říci, že autorky článku nesdílejí obavy části veřejnosti, že tento institut bude zneužíván pro „lívivou politiku“, neboť tím, že vládě by takto bylo umožněno zvýšení důchodů pouze do určité výše, nejedná se o politický nástroj.

Autorky vítají snahu o flexibilní zvýšení důchodů podle vývoje ekonomické situace tak, aby nedocházelo k propastným rozdílům v životní úrovni pracujících osob a uživatelů důchodů, nicméně nabízejí ke zvážení, zda by nebylo lepším řešením upravit valorizační mechanismus jako takový s ohledem na zkušenosti vyspělých evropských států. ■

Autorky článku pracují v ČSSZ.

¹ Sněmovní tisk č. 725.

² Růst indexu spotřebitelských cen je stanoven jako procentní přírůstek indexu spotřebitelských cen v posledním měsíci období stanoveného pro zjišťování růstu cen oproti tomuto indexu v kalendářním měsíci, který bezprostředně předchází prvnímu kalendářnímu měsíci tohoto období s tím, že tento růst se stanoví se zaokrouhlením na jedno platné desetinné místo a podíl pro jeho stanovení činí vždy nejméně 1.

³ Výpočet růstu cen se provádí z originálních bazických úhrnných indexů spotřebitelských cen (životních nákladů) za domácnosti celkem zjištěných Českým statistickým úřadem.

⁴ Důvodová zpráva ke sněmovnímu tisku č. 725.

⁵ V letech 2002 a 2010 nedošlo ke zvýšení důchodů.

KNIHOVNIČKA

ÚČETNÍ A DAŇOVÉ SOUVISLOSTI ZÁKONA O OBCHODNÍCH KORPORACÍCH

NOVINKA

Ing. Jana Skálová, Ph.D. a kolektiv

Vydal Wolters Kluwer, a. s., 176 stran, 255 Kč

Publikace se zabývá některými účetními a daňovými souvislostmi zákona o obchodních korporacích a ukazuje na praktických účetních příkladech provázanost obchodního práva a účetnictví.

Nejprve čtenář provede založením kapitálové společnosti, možností splácení peněžitých a nepeněžitých vkladů a základními účetními povinnostmi. Kniha se dále zabývá zvyšováním a snižováním základního kapitálu, rozdělováním zisku, možností výplaty zálohy na podíl na zisku a jejím vypořádáním. Také se věnuje možnostem akciové společnosti nabývat vlastní akcie a rozebírá vypořádací podíl pro odcházejícího společníka ze společnosti s ručením omezeným. Dozvíte se, jak vzniká položka Jiný výsledek hospodaření, a proč je nutné její schválení a rozdělení valnou hromadou. Pozornost je také věnována výkazu o změnách ve vlastním kapitálu, který bude od roku 2016 povinnou součástí účetní závěrky pro střední a velké společnosti.

Publikace podává pomocnou ruku pracovníkům účetních oddělení, ekonomům, daňovým poradcům, auditorům i studentům středních a vysokých škol, kteří se s touto problematikou setkávají.

